

Міністерство освіти і науки України  
Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки  
Кафедра нової та новітньої історії України



Затверджено

Проректор з науково-педагогічної  
Загальний  
Відділ навчальної роботи та рекрутації  
проф. Уаврилюк С. В.

*Мотого*

2016 р.

**Історія України нового часу  
(друга половина XVII–XVIII ст.)**

РОБОЧА ПРОГРАМА  
нормативної навчальної дисципліни  
підготовки студентів  
напряму 6.020302 “Історія”

Луцьк – 2016

**Робоча програма навчальної дисципліни** “Історія України нового часу (друга половина XVII–XVIII ст.) для студентів за напрямом підготовки б. 020302 “Історія”. – “2” січня 2016 р. – 36 с.


Розробник: Пришляк Володимир Васильович, кандидат історичних наук, доцент

Рецензент: Шабала Ярослав Миколайович, доктор історичних наук, професор

**Робоча програма навчальної дисципліни**  
затверджена на засіданні кафедри нової та новітньої історії України  
протокол № 9 від 23 листопада 2015 р.

Зав. кафедри  
нової та новітньої історії України \_\_\_\_\_  проф. Баран В. К.

**Робоча програма навчальної дисципліни**  
схвалена науково-методичною комісією історичного факультету  
протокол № 5 від 23.01.2016 р.

Голова науково-методичної  
комісії історичного факультету \_\_\_\_\_  Денисюк В. І.

**Робоча програма навчальної дисципліни**  
схвалена науково-методичною радою університету  
протокол № 6 від 17.02.2016 р.

## Вступ

Програма навчальної дисципліни “Історія України нового часу (друга половина XVII–XVIII ст.)” складена відповідно до освітньо-професійної програми підготовки студентів напрям підготовки 6.020302 “Історія”.

### 1. ОПИС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Найменування показників	Галузь знань, напрям підготовки, освітньо-кваліфікаційний рівень	Характеристика навчальної дисципліни
		денна форма навчання
Кількість кредитів – 4	Галузь знань - 0203 «Гуманітарні науки»	нормативна
	Напрямок підготовки - 6. 020302 «Історія»	
Модулів – 3	Спеціальність “Історія”	Рік підготовки – 2
Змістових модулів – 2		Семестр – 2
ІНДЗ: є		Лекції – 36 год.
Загальна кількість годин – 122		Практичні (семінари) – 28 год.
Тижневих годин (для денної форми навчання): Аудиторних – 4 самостійної роботи – 2	Освітньо-кваліфікаційний рівень “бакалавр”	Індивідуальна робота -30 год.
		Самостійна робота – 28 год.
		Форма контролю: <u>екзамен</u>

Курс “Історія України”, що вивчається протягом третього семестру студентами другого курсу історичного факультету Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки, передбачає засвоєння періоду української історії, починаючи з другої половини XVII і до кінця XVIII ст. Цей історичний проміжок, з якого, власне і розпочинається історія України нового часу або ранньомодерна історія України символізує знакову епоху в житті української спільноти, коли по-суті відродилася національна державність у вигляді української козацької держави – Війська Запорозького

або Гетьманщини, яка мала чітко виражені ознаки самостійного державного утворення – автономії у складі Московського царства, а згодом – Російської імперії.

### ***1. Чим обумовлені хронологічні межі курсу?***

У другій половині XVIIст. в результаті Визвольної війни в Україні 1648–1657 рр. під проводом Богдана Хмельницького, що є нижньою часовою межею курсу, значна частина українських земель потрапили до складу Московського царства, що згодом за рахунок території України переросла в Російську імперію. За українські землі не припинялася жорстка геополітична боротьба між Московським царством, Річчю Посполитою та Оттоманською Портою, що спричинило вибух громадянського протистояння в Україні й по суті спровокувало Руїну – трагічний період української історії, коли її землі були штучно поділені на Лівобережжя і Правобережжя між різними гетьманами, які робили ставку на Москву, Варшаву і Стамбул. Гетьманщина як козацька держава проіснувала на лівобережному регіоні до 80-х рр. XVIII ст., доки остаточно не втратила свою автономію і не стала складовою частиною Російської імперії. Наприкінці XVIIIст. українські землі опинилися у складі двох держав – Росії та Австрії, що поклато початок новим явищам в соціально-економічному, суспільно-політичному, культурному житті українського народу. Верхньою хронологічною межею цього періоду в історії України визначаємо початок 1780-х рр., коли було остаточно ліквідовано полково-сотенний устрій Гетьманщини і на більшій території України запроваджено губернії Російської імперії. Ці події знаменують початок українського “довгого” XIX ст.

### **2. Мета та завдання навчальної дисциплін**

**2.1. Мета курсу** – поглиблено вивчити найважливіші питання ранньомодерної історії України окресленого періоду, звернувши увагу на відродженні української державності, зародження нових явищ в економічному житті українських земель, процес формування української

ментальності, національних рухів, тенденції формування надбань української культури.

**2.2. Завдання вивчення курсу** полягає в тому, щоб студенти оволоділи фактологічним матеріалом, на основі якого могли б розібратися у складних багатогранних процесах, що відбувалися в політичному, економічному і культурному житті українських земель за доби Хмельниччини, Руїни та Гетьманщини у другій половині XVII – XVIII ст.

**2.3. Вміння і навички**, які отримують студенти в процесі вивчення дисципліни. Навчальна дисципліна „Історія України нового часу” дасть можливість студентам ознайомитися зі спеціальною науковою літературою, що стосується конкретних тем періоду, дозволить навчити студентів працювати з документами, аналізувати їх. В ході вивчення курсу студенти вироблятимуть вміння аргументувати свої погляди, вести дискусію, виступати з повідомленнями і рефератами, кваліфіковано ставити запитання, оволодіватимуть навичками самостійної роботи.

Практичні заняття покликані закріпити та поглибити положення й матеріали лекційного курсу. Тому в процесі підготовки до семінарських занять обов'язковим є опрацювання списку літератури, що додається до планів занять. Крім того, практикується й регулярне реферування студентами новинок історичної наукової літератури.

Практичні заняття покликані закріпити та поглибити положення й матеріали лекційного курсу. Тому в процесі підготовки до семінарських занять обов'язковим є опрацювання списку літератури, що додається до планів занять. Крім того, практикується й регулярне реферування студентами новітньої наукової літератури.

### **3. Програма навчальної дисципліни**

**Змістовий модуль 1. Хмельниччина та Руїна у другій половині – 70-х рр. XVII ст.**

**Тема 1. Визвольна війна в Україні середини XVII ст. (1648–1657 рр.). Початковий період Хмельниччини (1648–1649 рр.). (2 год.)**

Вступні зауваги. Джерельна база, історіографічний вступ та періодизація Хмельниччини. Передумови та підготовка війни. Зіновій-Богдан Хмельницький: нові штрихи до політичного портрету. Перший рік війни: від Жовтих Вод до Замостя. Триумфальний в'їзд військ Б.Хмельницького до Києва і закладення основ української державності. Збарасько-Зборівська кампанія. Зборівський договір 18 серпня 1649 р. та його умови. “Реєстр Війська Запорозького...”.

**Тема 2. Хмельниччина. Продовження Визвольної війни у 1649–1653 рр. (2 год.)**

Політико-адміністративний устрій на визволеній території. Внутрішня політика гетьманської адміністрації. Дипломатичні відносини Війська Запорозького. Битва під Берестечком: передумови, хід, причини поразки.

Білоцерківський мир 1651 р. та його умови. Відсіч польсько-шляхетській агресії у 1652–1653 рр. Битва під Батогом (1652). Жванецька облога (1653 р.). Загибель Т. Хмельницького.

**Тема 3. Хмельниччина. Завершальний період Визвольної війни (1654–1657). Історичне значення Хмельниччини. (2 год.)**

Військова рада у Переяславі 8(18) січня 1654 р., її хід та рішення. Державно-політичний характер українсько-російського договору 1654 р. Березневі статті. Доля оригіналів тексту договору. Російсько-польська війна і укр. землі. Віленське перемир'я 1656 р. Династичні наміри, останні та смерть Б. Хмельницького 1657 р. Місце Хмельниччини в історії України та Європи.

**Тема 4. Україна після смерті Богдана Хмельницького. Гетьманування Івана Виговського (серпень 1657 р. – вересень 1659 р.). (2 год.)**

Обрання гетьманом І.Виговського на Корсунській раді 25 жовтня 1657 р. Зовнішня та внутрішня політика нового гетьмана. Юрій Немирич та його ідея „Великого князівства Руського”. Гадяцький договір з Польщею 16 вересня 1658 р. Військові дії проти Московського царства. Конотопська битва 8 липня 1659 р.

**Тема 5. Руїна. Гетьманування Юрія Хмельницького, Павла Тетері та Івана Брюховецького (вересень 1659 р. – червень 1668 р.).(2 год.)**

Прихід до влади Ю.Хмельницького. Переяславські статті 1659 р. Слободищенський трактат 1660. Порушення територіальної єдності та двогетьманство в Україні. Проголошення гетьманом на Правобережжі П.Тетері. Чорна рада 17–18 червня 1663 р. Обрання лівобережним гетьманом І.Брюховецького. Андрусівське перемир'я 30 січня 1667 р. між Московським царством та Річчю Посполитою і його наслідки для українських земель.

**Тема 6. Руїна. Гетьманування Петра Дорошенка, Дем'яна Многогрішного та Івана Самойловича (червень 1668 р. – липень 1687 р.). (2 год.)**

Проголошення гетьманом обох сторін Дніпра П. Дорошенка 8 червня 1668 р. Гетьманство Д. Многогрішного. Глухівські статті 1669 р. з Московським царством. Гетьман І. Самойлович. Конотопські статті 1672 р. Кошовий отаман І.Сірко у протистоянні турецько-татарській агресії.

Російсько-турецька війна за українські землі 1676–1681 рр. Третє гетьманування Ю. Хмельницького. Бахчисарайський мир. “Вічний мир” між Росією і Польщею 1686 р.: розподіл українських земель. Ліквідація самостійності української православної церкви у 1686 р. Підпорядкування Київської митрополії Московському патріархатові.

**Тема 7. Гетьманщина доби Івана Мазепи (липень 1687 р. – вересень 1709 р.). (2 год.)**

Загальна характеристика вітчизняних і зарубіжних джерел та історіографії проблеми. І. Мазепа: генеалогія і шлях до влади. Коломацькі статті 1687 р. Повстання на Запорозжжі 1692 р. Петро Іваненко (Петрик). Політичний, економічний та культурний розвиток Гетьманщини. Українські землі під час Північної війни: а) правобережні козацькі полки. Повстання С. Палія 1702–1704 рр. Д. Братковський; б) шведсько-український союз; в) зруйнування Батурина 2 листопада 1708 р. і Запорозької (Чортомлицької) Січі 14 травня 1709 р. г) поразка шведсько-українських військ у Полтавській битві 1709 р. Загадка смерті та поховання гетьмана. Суспільно-історичне значення доби І. Мазепи.

**Змістовий модуль 2. Україна за доби Гетьманщини в останній чверті XVII – наприкінці XVIII ст.**

**Тема 1. Гетьманування Пилипа Орлика на вигнанні (квітень 1710 р. – травень 1742 р.). (2 год.)**

Мазепинець П. Орлик як перший український політичний емігрант. „Правовий уклад та конституції відносно прав і вольностей Війська Запорозького...” 5 квітня 1710. Похід на Правобережну Україну 1711 р. та крах турецької орієнтації. Дипломатична діяльність П. Орлика у 20-30-х рр. XVIII ст. Гетьманіч Григор Орлик (1702–1759) та його доля.



## **Тема 2. Україна за гетьманування Івана Скоропадського та Павла Полуботка (листопад 1708 – грудень 1724 р.). (2 год.)**

Подальший наступ російського царизму на державність України за Івана Скоропадського (1708–1722): а) деморалізація козацької старшини; б) каналні роботи; в) заборонні санкції стосовно української закордонної торгівлі. Перша Малоросійська колегія, її завдання і функції. Наказний гетьман Павло Полуботок (1722–1724) та його боротьба за збереження автономії Гетьманщини.

## **Тема 3. Гетьманщина наприкінці 20 – на початку 60-х рр. XVIII ст.: від Данила Апостола до Кирила Розумовського (жовтень 1727 р. – листопад 1764 р.) (2 год.)**

Відновлення гетьманства за часів Д.Апостола. „Рішительні пункти” 1728 р. Генеральне слідство про маєтності 1729–1730 рр. Україна в період „Правління гетьманського уряду” 1734–1750 рр. „Права, за якими судиться малоросійський народ” 1743 р. Обрання гетьманом К.Розумовського 1750 р. Ліквідація українсько-російських кордонів 1754 р. Глухівська петиція 1763 р. Скасування інституту гетьманату 10 листопада 1764 р. та його наслідки.

## **Тема 4. Україна в перше десятиліття ліквідаційного періоду: від скасування гетьманства до зруйнування Запорозької Січі (1764–1775). (2 год.)**

Українська політика російського уряду Катерини II: а) заснування Другої Малоросійської Колегії; б) комісія для підготовки нового Уложення 1767–1768 р. Козацькі накази в Комісію. Причини наростання гайдамацького руху на Правобережній Україні. Коліївщина. Репресії царизму і шляхти проти гайдамаків. Ліквідація Запорозької Січі: а) царський маніфест від 3 серпня 1775 р.; б) останній кошовий отаман Петро Калнишевський; в) козацькі формування після зруйнування Січі. Скасування козацького устрою на Слобожанщині у 1765 р.

## Тема 5. Ліквідація Гетьманщини у 70-80-х рр. XVIII ст.(2 год.)

Друга Малоросійська колегія та її компетенція. Політика П. Рум'янцева. Перетворення центральних установ Гетьманщини в департаменти Другої Малоросійської колегії. Ліквідація полково-сотенного устрою і утворення намісництв у 1781–1782 рр. Скасування військового устрою та відновлення кріпосного права на Лівобережжі 1783 р. Інкорпорація автономної Гетьманщини у 1782–1786 рр. Роль і місце Гетьманщини в українській історії.

## Тема 6. Культура українських земель другої половини XVII – XVIII ст. (2 год.)

Загальна характеристика розвитку культури. Інтелектуальна еліта в суспільно-політичному та культурно-мистецькому житті Гетьманщини. Історизм українського фольклору козацько-гетьманської доби.

### 4. Структура навчальної дисципліни

Тема	Кількість годин, відведених на:				Усього
	Лек.	Сем.	Сам. роб.	Інд. роб.	
<b>Змістовий модуль 1. Хмельниччина та Руїна у другій половині –70-х рр. XVII ст.</b>					
Тема 1. Визвольна війна в Україні середини XVII ст. (1648–1657 рр.). Початковий період Хмельниччини (1648-1649 рр.).	4	2	2	2	10
Тема 2. Хмельниччина. Продовження Визвольної війни у 1649-1653 рр.	2	2	2	2	8
Тема 3. Хмельниччина. Завершальний період Визвольної війни (1654-1657). Історичне значення Хмельниччини.	2	2	2	2	8
Тема 4. Україна після смерті Богдана Хмельницького. Гетьманування Івана Виговського (серпень 1657 р. – вересень 1659 р.).	4	2	2	2	10
Тема 5. Руїна. Гетьманування Юрія Хмельницького, Павла Тетері та Івана Брюховецького (вересень 1659 р. – червень 1668 р.).	4	4	4	2	14

Тема 6. Руїна. Гетьманування Петра Дорошенка, Дем'яна Многогрішного та Івана Самойловича (червень 1668 р. – липень 1687 р.).	4	2	4	4	12
Разом за змістовий модуль 1.	20	14	14	14	62
<b>Змістовий модуль 2.</b> Україна за доби Гетьманщини в останній чверті XVII – наприкінці XVIII ст.					
Тема 1. Гетьманування Пилипа Орлика на вигнанні (квітень 1710 р. – травень 1742 р.).	2	2	2	2	8
Тема 2. Україна за гетьманування Івана Скоропадського та Павла Полуботка (листопад 1708 – грудень 1724 р.).	2	2	4	2	10
Тема 3. Гетьманщина наприкінці 20 – на початку 60-х рр. XVIII ст.: від Данила Апостола до Кирила Розумовського (жовтень 1727 р. – листопад 1764 р.).	4	4	4	2	14
Тема 4. Україна в перше десятиліття ліквідаційного періоду: від скасування гетьманства до зруйнування Запорізької Січі (1764-1775).	4	2	2	2	10
Тема 5. Ліквідація Гетьманщини у 70-80-х рр. XVIII ст.	2	2	2	2	8
Тема 6. Культура українських земель другої половини XVII – XVIII ст. (2 год.)	2	2	2	4	10
Разом за змістовий модуль 2.	16	14	16	14	60
Разом	36	28	30	28	122

## 5. Теми практичних (семінарських занять)

№ з/п	Назва та зміст заняття	К-ть год.
1.	<b>Військо Запорозьке – українська козацька держава доби Хмельниччини.</b>  1. Ідея гетьманату та особливості формування державного устрою.	6

	<p>2. Геополітичне становище і міжнародна дипломатія Війська Запорозького у 1649–1653 рр.</p> <p>3. Соціальна структура і суспільні відносини.</p> <p>4. Економічний розвиток : землеволодіння, міста, торгівля.</p> <p>5. Українсько-російська угода 1654 р. Переяславська легенда.</p> <p>6. Зовнішня політика Богдана Хмельницького у 1655–1657 рр.</p>	
2.	<p><b>Руїна та її вплив на характер міждержавних відносин.</b></p> <p>1. Геополітичні причини громадянської війни в Україні.</p> <p>2. Три гетьманування Ю. Хмельницького. Переяславські статті 1659 рр. Слободищенський трактат 1660 р.</p> <p>3. Спроба встановлення нового контролю над Україною згідно Батуринських статей 166 р. та Московських статей 1665 р. Івана Брюховецького.</p> <p>4. Обмеження гетьманської влади за договорами Дем'яна Многогрішного 1669 року та Івана Самойловича 1672 р. та 1674 р.</p>	2

3.	<p><b>Зовнішня і внутрішня політика Гетьманщини доби Івана Мазепи ( 1679–1709)</b></p> <p>1. Політика російського уряду щодо України на зламі XVII – XVIII ст. Коломацькі статті.</p> <p>2. Північна війна і українські землі між Росією, Швецією та Польщею.</p> <p>3. Основні напрямки соціально-економічної політики І. Мазепи.</p> <p>4. Розвиток сільського господарства., промислів і торгівлі.</p>	2
4.	<p><b>Запорозька Січ у другій половині XVII – XVIII ст.</b></p> <p>1. Військо Запорозьке низове в період Хмельниччини і Руїни.</p> <p>2. Боротьба проти турецько-татарської загрози. Іван Сірко.</p> <p>3. Запорожжя доби Івана Мазепи. Повстання Петра Іваненка ( Петрика).</p> <p>4. Кошовий – мазепинець Кость Гордієнко. Зруйнування Січі 1709 р.</p> <p>5. Кам’янська і Олешківська Січі (1709-1733)</p> <p>6. Суспільно-політичний устрій Січі.</p>	4
5.	<p><b>Народно-визвольні рухи в Україні XVIII ст.</b></p> <p>1. Політичні та соціально-економічні передумови загострення визвольної боротьби: національне та</p>	4

	<p>селянське питання.</p> <p>2. Перші гайдамацькі виступи на Правобережжі у першій половині XVIII ст.</p> <p>3. Зародження і розвиток опришківського руху в Карпатському регіоні. Апогей опришківства.</p> <p>4. Селянські рухи на Лівобережжі та Слобожанщині.</p> <p>5. Причини, початок та три етапи Коліївщини 1768 р.</p> <p>6. Повстання в с. Турбаях 1789–1793 рр.</p>	
6.	<p><b>Ліквідація автономної Гетьманщини.</b></p> <p>1. Останні роки гетьманату (1750–1754 ). Кирило Розумовський та його реформаторська діяльність.</p> <p>2. Боротьба старшини за українські права та вольності. Глухівська петиція 1763 р.</p> <p>3. Посилення антиукраїнської політики царизму. Скасування інституту гетьманства 1764 рр.</p> <p>4. II Малоросійська колегія. Політика генерал-губернатора П. Румянцева на Лівобережній Україні.</p> <p>5. Законодавча комісія 1767–1768 рр.</p> <p>6. Наступ на залишки автономного устрою Гетьманщини у 70-80 рр. XVIII ст.</p>	4
7.	<p><b>Культура українських земель другої половини XVII –</b></p>	2

	<b>XVIII ст.</b>  1. Вплив політичних чинників на розвиток культури та формування українського народу.  2. Розвиток освіти, науки та книгодрукування.  3. Феномен козацького бароко: архітектура, малярство, музичне життя.  4. «Література канцеляристів». Історизм українського фольклору.	
	Разом	28

## 6. Індивідуальна робота

Тема	Кількість годин
<i>Змістовий модуль 1. Хмельниччина та Руїна у другій половині – XVII ст.</i>	70-х рр.
Тема 1. Визвольна війна в Україні середини XVII ст. (1648–1657 рр.). Початковий період Хмельниччини (1648-1649 рр.).	2
Тема 2. Хмельниччина. Продовження Визвольної війни у 1649-1653 рр.	2
Тема 3. Хмельниччина. Завершальний період Визвольної війни (1654-1657). Історичне значення Хмельниччини.	2
Тема 4. Україна після смерті Богдана Хмельницького. Гетьманування Івана Виговського (серпень 1657 р. – вересень 1659 р.).	2
Тема 5. Руїна. Гетьманування Юрія Хмельницького, Павла Тетері та Івана Брюховецького (вересень 1659 р. – червень 1668 р.).	2
Тема 6. Руїна. Гетьманування Петра Дорошенка, Дем'яна	4

Многогрішного та Івана Самойловича (червень 1668 р. – липень 1687 р.).	
Разом за змістовий модуль 1.	14
<i>Змістовий модуль 2. Україна за доби Гетьманщини в останній чверті XVII – наприкінці XVIII ст.</i>	
Тема 1. Гетьманування Пилипа Орлика на вигнанні (квітень 1710 р. – травень 1742 р.).	2
Тема 2. Україна за гетьманування Івана Скоропадського та Павла Полуботка (листопад 1708 – грудень 1724 р.).	2
Тема 3. Гетьманщина наприкінці 20 – на початку 60-х рр. XVIII ст.: від Данила Апостола до Кирила Розумовського (жовтень 1727 р. – листопад 1764 р.).	2
Тема 4. Україна в перше десятиліття ліквідаційного періоду: від скасування гетьманства до зруйнування Запорізької Січі (1764-1775).	2
Тема 5. Ліквідація Гетьманщини у 70-80-х рр. XVIII ст.	2
Тема 6. Культура українських земель другої половини XVII – XVIII ст. (2 год.)	4
Разом за змістовий модуль 2.	14
Разом	28

### **ІНДИВІДУАЛЬНЕ НАВЧАЛЬНО-ДОСЛІДНИЦЬКЕ ЗАВДАННЯ**

Заповнити таблицю “Визначні представники культури України доби козацького бароко”

№ п/п	Прізвище, ім'я, по-батькові (роки життя)	Галузь культури	Основні твори
----------	---	-----------------	---------------



## 7. Самостійна робота

Самостійна робота передбачає опрацювання теоретичних основ лекційного матеріалу по кожній темі та навчальної літератури з переліку рекомендованої викладачем літератури відповідно до структури навчальної дисципліни. Загалом на самостійну роботу виділено 70 годин.

Тема	Кількість годин
<i>Змістовий модуль 1. Хмельниччина та Руїна у другій половині – XVII ст.</i>	70-х рр.
Тема1. Визвольна війна в Україні середини XVII ст. (1648–1657 рр.). Початковий період Хмельниччини (1648-1649 рр.).	2
Тема 2.Хмельниччина. Продовження Визвольної війни у 1649-1653 рр.	2
Тема 3. Хмельниччина. Завершальний період Визвольної війни (1654-1657). Історичне значення Хмельниччини.	2
Тема 4. Україна після смерті Богдана Хмельницького. Гетьманування Івана Виговського (серпень 1657 р. – вересень 1659 р.).	2
Тема 5.Руїна. Гетьманування Юрія Хмельницького, Павла Тетері та Івана Брюховецького (вересень 1659 р. – червень 1668 р.).	2
Тема 6. Руїна. Гетьманування Петра Дорошенка, Дем'яна Многогрішного та Івана Самойловича (червень 1668 р. – липень 1687 р.).	4
Разом за змістовий модуль 1.	14
<i>Змістовий модуль 2. Україна за доби Гетьманщини в останній чверті XVII – наприкінці XVIII ст.</i>	
Тема 1.Гетьманування Пилипа Орлика на вигнанні (квітень 1710 р. – травень 1742 р.).	2
Тема 2.Україна за гетьманування Івана Скоропадського та Павла Полуботка (листопад 1708 – грудень 1724 р.).	4

Тема 3. Гетьманщина наприкінці 20 – на початку 60-х рр. XVIII ст.: від Данила Апостола до Кирила Розумовського (жовтень 1727 р. – листопад 1764 р.).	4
Тема 4. Україна в перше десятиліття ліквідаційного періоду: від скасування гетьманства до зруйнування Запорізької Січі (1764-1775).	2
Тема 5. Ліквідація Гетьманщини у 70-80-х рр. XVIII ст.	2
Тема 6. Культура українських земель другої половини XVII – XVIII ст. (2 год.)	2
Разом за змістовий модуль 2.	16
Разом	30

**8. Методи та засоби навчання:** словесні, наочні, практичні; евристичний, частково-пошуковий, дослідницький, метод проблемного викладання; метод проекту; методи колективної розумової діяльності; методи самостійної роботи. У ході вивчення навчальної дисципліни “Історія України нового часу” для передачі великого масиву інформації (факти, висновки, оцінки) застосовується пояснювально-ілюстративний метод; при розгляді окремих питань використовується метод проблемного викладу. При самостійному вивченні студентами джерел та літератури застосовується дослідницький метод. Наочні методи (ілюстрування, показ) дають можливість студентам краще засвоїти новий матеріал. При вивченні проблемних питань застосовуються дискусійні методи.

### **9. Форма підсумкового контролю успішності навчання**

Підсумковий контроль проводиться у формі екзамену. Оцінка виставляється з урахуванням оцінок за змістові модулі.

#### **Питання екзаменаційного контролю.**

1. Передумови і підготовка Визвольної війни в Україні середини XVII ст. (Хмельниччина).
2. Б. Хмельницький: штрихи до політичного портрету.

3. Початковий період Визвольної війни (1648–1649 рр).
4. Збарасько-Зборівська кампанія 1649 р.
5. Зборівський договір. Реєстр Війська Запорозького у 1649-1653 рр.
6. Геополітичне становище і міжнародна дипломатія Війська Запорозького у 1649–1653 рр.
7. Політична програма Б. Хмельницького.
8. Битва під Берестечком: передумови, хід, причини поразки.
9. Білоцерківський мир та його умови.
10. Військова рада у Переяславі, її хід та рішення. «Переяславська легенда».
11. «Березневі статті». Доля оригіналів тексту документа.
12. Зовнішня політика Б. Хмельницького у 1655–1657 рр.
13. Історичне значення Хмельниччини.
14. Геополітичні причини Руїни.
15. Три гетьманування Ю. Хмельницького. Переяслав – 2. Слободищенський трактат.
16. Зовнішня та внутрішня політика І. Виговського.
17. Ю. Немирич та його ідея «Великого князівства Руського». Гадяцький трактат.
18. Військові дії гетьмана І. Виговського проти Московського царства. Конотопська битва.
19. «Чорна рада» 1663 р.
20. Андрусівське перемир'я та його наслідки для українських земель.
21. Руїна. Гетьман П. Дорошенко.
22. І. Брюховецький. Батуринські та Московські статті.
23. Гетьманщина в період гетьманування Дем'яна Многогрішного.
24. Боротьба проти турецько-татарської загрози. Кошовий отаман І. Сірко.
25. Російсько-турецька війна за українські землі 1676-1681 рр. Чигиринські походи. Чигиринські походи. Бахчисарайський мир.
26. «Вічний мир».
27. Ліквідація автокефальності Київської митрополії: причини і наслідки.

28. Політика російського уряду щодо України в останній чверті 18 ст.
29. Північна війна і українські землі між Росією, Швецією та Польщею.
30. Шведсько-український союз: причини, характер, реалізація.
31. Основні напрямки соціально-економічної політики І. Мазепи.
32. Запорожжя доби І. Мазепи. Повстання Петрика.
33. Кошовий мазепинець Кость Гордієнко.
34. Крах планів І. Мазепи. Зруйнування Батурина та Запорозької Січі.  
Полтавська Катастрофа
35. Мазепинці. Пилип Орлик як перший політичний емігрант.
36. «Правовий уклад та конституції відносно прав і вольностей Війська Запорозького.
37. Похід П. Орлика на Правобережній Україні.
38. Гетьманич Григор Орлик та його доля.
39. Подальше обмеження автономії за І. Скоропадського.
40. Перша Малоросійська колегія.
41. П. Полуботок і боротьба старшини за відновлення автономії за І. Скоропадського.
42. Відновлення гетьманства за часів Д. Апостола.
43. «Генеральне слідство про маєтності».
44. Правління гетьманського уряду.
45. «Права за якими судиться малоросійський народ» 1743 р.
46. Кам'янська і Олешківська Січі
47. Суспільно-політичний устрій Січі (1734–1775 рр.).
48. Господарство Запоріжжя у XVIII ст. Митна політика Коша. Запорізькі зимівники.
49. Останні роки гетьманату. Кирило Розумовський та його реформаторська діяльність.
50. Глухівська петиція.
51. Скасування інституту гетьманства.
52. Друга Малоросійська колегія.

53. Законодавча комісія 1767–1768 рр.
54. Наступ на залишки автономного устрою Гетьманщини у 70-80-х рр. XVIII ст.
55. Причини, привід та ліквідація Запорозької Січі й подальша доля запорожців.
56. Політичні та соціально-економічні передумови загострення визвольної боротьби у XVIII ст.: національне та селянське питання.
57. Перші гайдамацькі виступи на Правобережжі у першій половині XVIII ст.
58. Опришківський рух. Олекса Довбуш.
59. Причини, початок та три етапи Коліївщини.
60. Максим Залізняк та Іван Гонта: спільне і різне у біографіях гайдамацьких проводирів.
61. Повстання в селі Турбаях.
62. Вплив політичних чинників на розвиток культури та формування ментальності українського народу.
63. Розвиток освіти та науки в українських землях другої половини XVII – XVIII ст.
64. Данило Братковський.
65. Феномен козацького бароко: архітектура, малярство, музичне життя.
66. «Література канцеляристів».
67. Петро Калнишевський – останній кошовий отаман Запорізької Січі.
68. Слобідська Україна у XVIII ст.
69. Києво-Могилянська академія у другій половині XVII – XVIII ст.
70. Роль і місце Гетьманщини в історії України.

#### **10. Методи та засоби діагностики успішності навчання**

Поточний контроль, який здійснюється у формі фронтального, індивідуального чи комбінованого контролю знань студентів під час практичного заняття, тестування, іспит.

### 11. Розподіл балів та критерії оцінювання.

Модуль 1 (поточне тестування)		Модуль 2 (ІНДЗ)	Модуль 3		Сума
Змістовий модуль 1	Змістовий модуль 2	10	60		100
15	15		МКР №1	МКР №2	
12 балів – підготовка і робота на семінарських заняттях; 3 бали – активність на семінарських заняттях	12 балів – підготовка і робота на семінарських заняттях; 3 бали – активність на семінарських заняттях		30	30	

### Шкала оцінювання (національна та ECTS)

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою
		для екзамену
90 – 100	A	Відмінно
82 – 89	B	Добре
75 - 81	C	
67 -74	D	Задовільно
60 - 66	E	
1 – 59	Fx	Незадовільно

## 12. Методичне забезпечення.

Навчально-методичний практикум *“Історія України: козацько-гетьманська доба (друга половина XVI – кінець XVIII)”* для студентів спеціальності *“Історія”* / Укл. О. Лильо. – Львів: Видавництво Українського католицького університету, 2015. – 294 с.

Яковенко Н. *Нарис історії середньовічної та ранньомодерної України*. – 2-е вид., перероблене та розшир. – Київ: Критика, 2005. – 584 с.

Пришляк В. В. *Історія України: Навчальний посібник для студентів вузів. У 2 ч. Ч. 1: Від давніх часів до кінця XVIII ст.* – Брест: Вид-во УО “БрДУ ім. О.С. Пушкіна”, 2004. – 166 с.

## 13. Список друкованих джерел та рекомендованої літератури

1. 340 років Берестецькій битві. Анотов. бібліогр. довідник / Упор. К. Краєвська. – Рівне, 1991.
2. Андрусак М. Гетьман Іван Мазепа як культурний діяч. – К., 1991.
3. Антонович В. Юрась Хмельниченко (1641–1685) // Україна. – 1990. – № 10.
4. Апанович О. М. Гетьмани України і кошові отамани Запорозької Січі. – К.: Либідь, 1993.
5. Апанович О. М. Урядові службовці Гетьманщини – українська інтелігенція XVIII ст. // Укр. іст. журн. – 1997. – № 2.
6. Апапович О. Українсько-російський договір 1654 р: Міфи і реальність. – К., 1994.
7. Архів Коша Нової Запорозької Січі. Опис справ 1713–1776. – К., 1994.
8. Багалій Д. Український мандрований філософ Григорій Сковорода. – К., 1992.
9. Багалій Д. І. Історія Слобідської України. – К., 1993.
10. Бантыш-Каменский Д. История Малой России. – К., 1993.

- 11.Бжеський Р. Переяславська умова в планах Богдана Хмельницького та “переяславська легенда”. – Львів, 1998.
- 12.Бовуа Д. “Щоденник” Пилипа Орлика: від міражу вигнанця до українського міфу // Укр. археограф. щорічн. Нова серія. – К.; Нью-Йорк, 2004. – Вип. 8/9.
- 13.Борщак І. Великий мазепинець Григор Орлик, генерал-поручник Людовика XV-го (1742–1759). – К., 1991.
- 14.Борщак І. Гетьман Орлик у Салоніках, 1723–1724 (За невиданим щоденником) // Збірник Харків. іст.-філолог. т-ва. – Х., 1993. – Нова серія. – Т. 1. – С.15–22.
- 15.Брайчевський М. Приєднання чи возз’єднання // Україна. – 1991. – №. 16-17.
- 16.Братковський Данило. Światproczęściprzeuzrzany / Світ, по частинах розглянутий (1697 р.). Фототипічне видання. Переклад. Джерела. Студії. – Луцьк, 2004.
- 17.Бутич І. Два невідомі листи Богдана Хмельницького // Записки НТШ. – Львів, 1991. – Т. 222: Праці іст.-філос. секції. – С. 319-326.
- 18.Бутич І. Ще до універсалів Богдана Хмельницького за 1656 р. // Там само. – Львів, 1994. – Т. 228. – С. 427-433.
- 19.Василенко М. Борець чи гнобитель ? З приводу ювілею Павла Полуботка // Україна. – 1990. – № 51–52.
- 20.Величко С. Літопис. – К., 1991. – Т. 2.
- 21.Вивід прав України. – Львів, 1991.
- 22.Військові кампанії доби гетьмана Івана Мазепи в документах /Упоряд. С.Павленко. – К.,2009.
- 23.Воссоединение Украины с Россией: В 3 т. – М., 1954. – ТТ. 1–3.
- 24.Гадяцький трактат / пер. з пол. та прим. Ю. Іванченка // Єфименко О. Історія України та її народу / Додатки. – К., 1992.
- 25.Гайдамацький рух на Україні в XVIII ст.: Зб. документів. – К., 1970.
- 26.Гегман Б. Глава української держави Пилип Орлик з родиною і членами



- уряду в Кристіанстаді (1716-1719) // Пам'ятки України: історія та культура. – 1998. – Ч. 1. – С.160-163.
27. Генеральне слідство про маєтності Полтавського полку 1729–1730 / Упоряд. І. Бутич. – Полтава, 2007.
28. Герасименко Н.О. Данило Апостол – гетьман Лівобережної України (1727–1734 рр.) // Укр. іст. журн. – 1992. – № 3.
29. Герасимчук В. Матеріали до історії козаччини XVII віку. Василь Герасимчук: життя і творчість (1880–1944). – Львів, 1994.
30. Гетман Иван Мазепа: Документы из архивных собраний Санкт-Петербурга. В 2 вып. – Вып.1: 1687–1705 гг. / Сост. Т. Г. Таирова-Яковлева. – СПб., 2007.
31. Гетьман Иван Мазепа: постать, оточення, епоха: Зб. наук. праць. – К., 2008.
32. Гетьманські універсали / З архіву Ніжинської полкової канцелярії та міського майстрату // Київ. старовина. – 1995. – № 2.
33. Гісцова Л. „Жеби Москва в права наші не мішалася...” Лист гетьмана Орлика // Україна. – 1991. – № 7. – С. 32–35.
34. Голубенко П. Україна і Росія у світлі культурних взаємин. – К., 1993.
35. Горобець В. “Волимо царя східного...” Український Гетьманат та російська династія до і після Переяслава. – К., 2007.
36. Горобець В. М., Струкевич О.К. Українсько-російські політичні відносини XVII–XVIII ст.: тенденції, характер, етапи // Укр. іст. журн. – 1997. – № 1.
37. Горобець В.М. Від союзу до інкорпорації: українсько-російські відносини другої половини XVII – першої чверті XVIII ст. / Іст. зошити. – К., 1995.
38. Горобець В.М. Иван Нечай та українсько-російські суперечки за Білорусь (1654–1659 рр.) // Укр. іст. журн. – 1998. – № 1, 2.
39. Горобець В.М. Малоросійська колегія та фінансова реформа на Україні - Гетьманщині (1722–1727) // Середньовічна Україна. – К., 1994. – Вип. 1.
40. Гуржій О.І. Гетьман Иван Скоропадський // Укр. іст. журн. – 1998. – № 6; 1999. – №1.

41. Гуржій О.І. Іван Богун: деякі міфи та реальність // Укр. іст. журн. – 1998. – № 1.
42. Гуржій О.І. Українська козацька держава в другій половині XVII-XVIII ст.: кордони, населення, право. – К., 1996.
43. Дашкевич Я. Клан Хмельницького: легенда чи дійсність ? // Україна в минулому. – К.; Львів, 1992. – Вип. 2.
44. Ділова документація Гетьманщини XVIII ст. – К., 1993.
45. Доба гетьмана Івана Мазепи в документах / Упоряд. С.Павленко. – К., 2007.
46. Документи Богдана Хмельницького / Упор. І.Крип'якевич, І.Бутич. – Київ, 1961.
47. Дядиченко В.А. Нариси суспільно-політичного устрою Лівобережної України кінця XVII – початку XVIII ст. – К., 1959.
48. З епістолярної спадщини гетьмана Івана Мазепи / Упор. В.В. Станіславський. – К., 1996.
49. Заруба В.М. Студії з історії України. – К., 1995.
50. Звернення (Універсал) від імені Війська Запорізького до іноземних володарів, у якому пояснюються причини розриву з Москвою (жовтень, 1658 р.). Публ. Л. Мельника // Пам'ять століть. – 1997. – № 3. – С. 27–31.
51. Іван Сірко: Зб. – К., 1992.
52. Ісаєвич Я. Україна давня і нова: народ, релігія, культура. – Львів, 1996.
53. Ісаєвич Я. Українське книговидання: витоки, розвиток, проблеми. – Львів, 2002.
54. Історія Русів / Пер. І. Драча. – К., 1991.
55. Історія України в особах. IX–XVIII ст. – К., 1993.
56. Історія української культури: У 5 т. – Т. 3: Українська культура другої половини XVII–XVIII століть. – К., 2001.
57. Качмарчик Я. Гетьман Богдан Хмельницький. – Перемишль; Львів, 1996.
58. Коваленко О.Б. Полуботок – політик і людина. – Чернігів, 1996.
59. Когут З. Російський централізм і українська автономія: Ліквідація Гетьманщини, 1760–1830. – К., 1996.

60. Корчмарик Б. Духовні впливи Києва на Московщину в добу Гетьманської України. – Львів, 1993.
61. Костомаров М. Богдан Хмельницький: іст. нарис. – К., 1992.
62. Костомаров Н.И. Мазепа. – М., 1992.
63. Кресін О.В. Політико-правова спадщина української політичної еміграції першої половини XVIII століття. – К., 2001.
64. Крикун М. Згін населення з Правобережної України в Лівобережну 1711–1712 років (До питання про політику Петра I стосовно України) // Україна модерна. – Львів, 1996. – Ч. 1.
65. Крип'якевич І. П. Богдан Хмельницький. – Львів, 1990.
66. Круглова Т.А. Экономическая структура городских хозяйств Левобережной Украины в XVIII в. (по материалах Генеральной описи 1765–1769 гг.). – М., 1986.
67. Крупницький Б. Гетьман Данило Апостол та його доба. – К., 2004.
68. Крупницький Б. Гетьман Мазепа та його доба / Пер. з нім. О. Струкевича. – К., 2003.
69. Крупницький Б. Гетьман Пилип Орлик (1672–1742): його життя і доля. – К., 1991.
70. Курас Г. Життя і смерть Петра Дорошенка // Київ. старовина. – 1993. – № 4.
71. Кучернюк М. Ф. Джерела про російсько-українські політичні зв'язки в роки Визвольної війни українського народу (1648–1654). – Львів, 1980.
72. Леп'явко С. Доля могили Петра Дорошенка // Пам'ятки України. – 1992. – Ч. 2-3.
73. Липинський В. Данило Братковський // Волинь. – Луцьк, 1995. – Ч. 2.
74. Липинський В. Україна на переломі 1657-1659: Замітки до історії українського державного будівництва в XVII. – Філадельфія, 1991.
75. Листи Івана Мазепи. 1687–1691 / Упоряд. В. Станіславський. – К., 2002. – Т. 1.
76. Листи Івана Мазепи. 1692–1709 / Упоряд. В. Станіславський. – К., 2010. – Т. 2.
77. Листи Івана Сірка / Матеріали до укр. дипломатарію. – К., 1995.
78. Лисяк-Рудницький І. Історичні есе: У 2 т. – К., 1994. – Т. 1.

79. Літопис Самовидця / Вид. підгот. Я. Дзира. – К., 1971.
80. Максимович М.О. Воспоминание о Богдане Хмельницком // Киевъ явился градомъ великимъ... Вибр. українознавчі твори. – К., 1994. – С. 237-244.
81. Маланюк Є. Книга спостережень. – К., 1995.
82. Мацьків Т. Гетьман Іван Мазепа в західноєвропейських джерелах 1687–1709. – К.; Полтава, 1995.
83. Мельник Л.Г. Боротьба за українську державність (XVII ст.). – К., 1995
84. Микитась В. Давньоукраїнські студенти і професори. – К., 1994.
85. Мицик Ю., о. З листування Івана Виговського // Український археографічний щорічник. Нова серія. – Вип. 13/14. – К., 2009. – С. 511–531.
86. Мицик Ю. Українська держава очима поляка // Київ. старовина. – 1993. – № 4.
87. Мицик Ю.А. Національно-визвольна війна українського народу середини XVII ст. у першоджерелах // Укр. іст. журн. – 1998. – № 6. – С. 103–105.
88. Морозов О. Брати Золотаренки // Сіверянський літопис. – 1995. – Т. 2
89. Нововиявлені документи з історії національно-визвольної війни середини XVII ст. / Упор. Ю. Мицик // Укр. іст. журн. – 1988. – № 6. – С. 105-117.
90. Огієнко І. Українська церква. – К., 1993.
91. Оглоблин О. Гетьман Іван Мазепа та його доба / Упоряд. І. Гирич, А. Атаманенко. – 3-є вид., доп. і випр. – Нью-Йорк; К.; Львів; Острог; Торонто, 2003.
92. Оглоблин О. Договір Петра Іваненка (Петрика) з Кримом // Київ. старовина. – 1994. – № 6.
93. Оглоблин О. Люди старої України та інші праці. – Острог; Нью-Йорк, 2000.
94. Олександров П. Невідомі матеріали до історії зруйнування Запорозької Січі // Розбудова держави. – 1995. – Ч. 5–6.
95. Олійник О.Л. Запорозький зимівник. – Запоріжжя, 1997.
96. Оляничин Д. Пункти Івана Виговського українським послам на варшавський сейм 1659 року // Записки НТШ: Праці історико-філософ. Секції. – Львів, 1991. – Т. 222.

97. Описи Київського намісництва 70-80-х років XVIII ст. – К., 1989.
98. Орлик П. Конституція, маніфести та літературна спадщина / Упор. та примітки М. Трофимука, В. Шевчука. – К., 2006.
99. Павленко С. Іван Мазепа. – К., 2003.
100. Павленко С. Оточення гетьмана Мазепа: соратники та прибічники. – К., 2004.
101. Павло Полуботок – український гетьман / Упор. В.О.Замлинський. – К., 1990.
102. Падох Я. Грунтове судочинство на Лівобережній Україні у другій половині XVII–XVIII столітті. – Львів, 1994.
103. Панашенко В. Бунчукові товариші // Київ. старовина. – 1997. – № 5.
104. Панашенко В.В. Полкове управління в Україні (середина XVII- XVIII ст.). – К., 1997.
105. Панашенко В.В. Соціальна еліта Гетьманщини (друга половина XVII–XVIII ст.) – К., 1995.
106. Пащук А.Й. Суд і судочинство на Лівобережній Україні в XVII–XVIII ст. (1648–1782). – Львів, 1967.
107. Переяславська рада 1654 року (Історіографія та дослідження). – К. 2003.
108. Перша Конституція України гетьмана Пилипа Орлика. 1710 рік. – К., 1994.
109. Плохій С. Походження слов'янських націй. Домодерні ідентичності в Україні, Росії та Білорусі / Автор. Пер. з англ. – К.: Критика, 2015.
110. Попович М. Нарис історії культури України. – К., 1998.
111. Права, за якими судиться малоросійський народ 1743 р. – К., 1997.
112. Пришляк В. Генеральний писар Михайло Турковський // Ранньомодерна Україна на перехресті цивілізацій, культур, держав та регіонів.– К.: Інститут історії України НАН України, 2014. – С. 142–158.
113. Пришляк В. Григорій Граб'янка (Історико-генеалогічна розвідка) // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. [зб. наук. праць]. – Львів, 2011.– Вип. 20: AC TESTE TESTANTIBUS: [ювілейний зб. на

пошану Леонтія Войтовича]. – С.550–568.

[http://www.nbu.gov.ua/portal/soc\\_gum/Uks/2011\\_20/36\\_Prushlyak.pdf](http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/Uks/2011_20/36_Prushlyak.pdf)

114. Пришляк В. Берестецька битва 1651 р. в історії України // Національний пантеон “Козацькі могили”: Історико-краєзнавчий нарис. – Луцьк, 2003. – С. 12–58.
115. Пришляк В. Данило Апостол: сподвижник чи відступник? // Іван Мазепа і мазепинці: Історія та культура України останньої третини XVII – початку XVIII ст.: [наук. зб.] / [упоряд. І.Скочиляс]. – Львів, 2011. – С.112–125.
116. Пришляк В. До історії взаємин між західними і східними землями України за доби Гетьманщини // Україна в минулому. – К.; Львів, 1992. – Вип. 1. – С. 72-82.
117. Пришляк В. До питання про міжрегіональний та міждержавний товарообмін в українських землях першої половини XVIII століття // Записки НТШ. – Львів, 1997. – Т. ССXXXIII: Праці історично-філософської секції.
118. Пришляк В. “Коротка передишка часів Апостола”: Гетьманщина у 1727–1734 роках // Україна крізь віки: Збірник наукових праць на пошану академіка НАН України, професора Валерія Смоля. – К., 2010. – С. 568–591. <http://history.org.ua/LiberUA/978-966-02-5552-4/31.pdf>
119. Пришляк В. Козацький Гетьманат часів Данила Апостола: протиріччя між гетьманською та імперською системами влади // СОЦІУМ. Альманах соціальної історії. – Вип. 9.– К., 2010. – С. 159–173. <http://history.org.ua/JournALL/socium/9/9.pdf>
120. Пришляк В. Культурний простір Гетьманщини доби Данила Апостола // StudiaUcrainicaVarsoviensia. – Nr 3. – Warszawa: WydawnictwoUniwersytetuWarszawskiego, 2015. – S. 331–346.
121. Пришляк В. Пилип Орлик і Данило Апостол: односторонні чи неприятели? // Пилип Орлик: життя, політика, тексти: [матеріали Міжнар. наук. конф. “AdFontes” до 300-ліття Бендерської конституції 1710 р.], (Київ, НаУКМА,

- 14–16 жовтня 2010 року) / [ред. Н. Яковенко]. – К.: Пульсари, 2011. – С. 207–215.
122. Пришляк В. Соціальна еліта за гетьманування Данила Апостола // Українська держава другої половини XVII–XVIII ст.: політика, суспільство, культура. – К.: Інститут історії України НАН України, 2014. – С. 159–202.
123. Пришляк В. Торговля в Гетманщині періода Івана Мазепи // Іван Мазепа та його доба / Іv?nM?zer? ?skora / Іван Мазепа и его эпоха: Матеріали міжнар. наук. конф. (Будапешт, листопад 2000 р.) / Укл. О. Русин. – Ужгород / Uzhorod, 2001. – С. 40–46.
124. Пришляк В. Торговці Гетьманщини у першій половині XVIII ст. // Київ. старовина. – 2001. – № 6 (342). – С. 66–72.
125. Пришляк В. “Что за прѣжнихъ гетмановъ резиденція гетманская была в Батуричѣ” : спроба віднови гетьманської столиці за Данила Апостола / // Сіверянський літопис. – 2014. – № 6 (120) : листопад – грудень. – С. 93–103. [http://www.siver-litopys.cn.ua/arch/2014/6\\_14.pdf](http://www.siver-litopys.cn.ua/arch/2014/6_14.pdf)
126. Прицак О. Один чи два договори Пилипа Орлика з Туреччиною на початку другого десятиріччя вісімнадцятого століття ? // Укр. археогр. щорічник. – К., 1992. – Вип. 1. – С. 307-320.
127. Протокол допиту гайдамаки Семена Гаркуші // Укр. іст. журн. – 1990. – № 10, 11.
128. Прощение малороссийского шляхетства и старшин вместе с гетманом о восстановлении разных старинных прав Малороссии // Укр. іст. журн. – 1993. – № 7–8, 9.
129. Пункты секретные тайному советнику Федору Наумову // Укр. іст. журн. – 1993. – № 2–3.
130. Путро А. И. Левобережная Украина в составе Российского государства во второй половине XVIII века. – К., 1988.
131. Путро О. З історії першої української політичної еміграції: за архівними джерелами 18 ст. // Сіверянський літопис. – 1998. – № 5.

132. Путро О. Останній гетьман // Київ. старовина. – 1993. – № 2.
133. Радакова О. Українські козаки на Ладозькім каналі // Український світ. – 1992. – № 3–6.
134. Радовський В. Допит Войнаровського, небожа Івана Мазепи // Дзвін. – 1992. – № 7–8. – С.123–126.
135. Реєстр Війська Запорозького 1649 року. – К., 1995.
136. Резакевич К. Про могилу Івана Мазепи // Київ. старовина. – 1995. – № 3.
137. Ричка В. У пошуках поховання гетьмана // Там само.
138. Рігельман О.І. Літописна оповідь про Малу Росію та її народ і козаків узагалі. – К., 1994.
139. Різниченко В. Пилип Орлик – гетьман України; Борщак І. Великий мазепинець Григор Орлик: Іст. оповіді. – К., 1996.
140. Різниченко В. Пилип Орлик (Гетьман-емігрант). Його життя й діяльність. – К., 1918 [Репр. вид 1991 р.].
141. Руїна: друга половина XVII ст. / Упор., передмова О.І. Гуржія. – К., 1996.
142. Сагановіч Г. Невядомая вайна. 1654–1667.– Мінск, 1995.
143. Санин Г.А. Отношение России и Украины с Крымским ханством в середине XVII века.– М., 1987.
144. Сапухіна Л.П. Полуботківські архіви і Сумщина [Про наказного гетьмана П.Л.Полуботка та його легендарний вклад у банк Ост-Індської компанії] // Укр. іст. журн. – 1992. – № 3.
145. Свєшніков І.К. Битва під Берестечком. – Львів, 1993.
146. Сергієнко Г.Я. Визвольний рух на Правобережній Україні в кінці XVII і на початку XVIII ст. – К., 1963.
147. Сигидин М. В. Про загибель Данила Нечая // Укр. іст. журн. – 1992. – № 6.



148. Скальковський А. О. Історія Нової Січі, або останнього Коша Запорозького. – Дніпропетровськ, 1994.
149. Смолій В. А. Гетьман Петро Дорошенко // Укр. іст. журн. – 1992. – № 7-8.
150. Смолій В., Степанков В. Переддень Руїни (1650-1670 рр.) // Київ. старовина. – 1993. – № 6.
151. Смолій В. А. Максим Залізняк // Укр. іст. журн. – 1990. – № 3.
152. Смолій В. А. Про деякі дискусійні питання історії Коліївщини // Там само. – 1993. – № 10.
153. Смолій В. А., Степанков В.С. Богдан Хмельницький (Соціально-політичний портрет). – К., 2001 (3-е вид.).
154. Смолій В.А., Степанков В.С. Богдан Хмельницький. Хроніка життя та діяльності. – К., 1994.
155. Смолій В.А., Степанков В.С. Українська національна революція 1648–1676 рр. – К. 2009.
156. Смолій В.А., Степанков В.С. Українська національна революція 1648–1676 рр. крізь призму століть // Укр. іст. журн. – 1998. – № 1, 2, 3.
157. Статті Богдана Хмельницького // Пам'ятки України. – 1991. – № 2.
158. Степанков В.С. Аграрна політика Богдана Хмельницького (1648–1657) // Феодалізм на Україні: Зб. наук. ст. – К., 1990. – С. 52–66.
159. Степанков В.С. Гетьманство Івана Виговського: соціально-політична боротьба і проблема державного будівництва (серпень 1657 – вересень 1659 р.) // Середньовічна Україна: Зб. наук. пр. – К., 1994. – Вип. 1.
160. Степанков В.С. Українська революція 1648–1676 рр. у контексті європейського революційного руху XVI–XVII ст.: спроба порівняльного аналізу // Там само. – 1997. – № 1.
161. Стороженко І. С. Богдан Хмельницький і воєнне мистецтво у Визвольній війні українського народу середини XVII ст. Кн. перша: Воєнні дії 1648–1652 рр. – Дніпропетровськ, 1996.

162. Струкевич О. Друга Малоросійська колегія та політична автономія України // Старожитності. – 1993. – Ч. 11-12.
163. Струкевич О. К. Генеральний підскарбій Яків Маркович // Укр. іст. журн. – 1997. – № 5.
164. Струкевич О.К. Про остаточне знищення гетьманства на Україні та заснування другої Малоросійської колегії // Укр. іст. журн. – 1993. – № 7–8.
165. Струкевич О.К. Україна - Гетьманщина та Російська імперія протягом 50-80-х рр. XVIII ст. (політико-адміністративний аспект проблеми). – К., 1996.
166. Субтельний О. Мазепинці: Український сепаратизм на початку XVIII ст. – К., 1994.
167. Субтельний О. Порівняльний підхід у дослідженні постаті Мазепи // Укр. іст. журн. – 1991. – № 2. – С. 125–129.
168. Таирова-Яковлева Т. Мазепа. – М., 2007.
169. Тис-Крохмалюк Ю. Бої Хмельницького. – Мюнхен, 1954; Львів, 1994.
170. Трофимук О. Розмова з Ехо: “*Nipromenes sarmasci...*” Пилипа Орлика // *Mediaevalia Ucrainica* : Ментальність та історія ідей. – К., 1996. – № 3. – С. 98–119.
171. Універсали Богдана Хмельницького 1648–1657 / Упор. І. Крип'якевич, І. Бутич. – К., 1998.
172. Універсали Івана Мазепи 1687–1709 / Упоряд. І. Бутич. – К.; Львів, 2002, – Ч. I.
173. Універсали Івана Мазепи 1687–1709 / Упоряд. І. Бутич, В. Ринсевич. – К.; Львів, 2006. – Ч. II.
174. Універсали Павла Полуботка (1722–1723) / Упоряд. В. Ринсевич. – К., 2009.
175. Універсали українських гетьманів від Івана Виговського до Івана Самойловича (1657–1687) / Упоряд. І. Бутич, В. Ринсевич, І. Тесленко. – К.; Львів, 2004.

176. Федорук Я. Віленський договір 1656 року. Східноєвропейська криза і Україна у серелині XVII століття. – К., 2011.
177. Федорук Я. Зовнішньополітична діяльність Богдана Хмельницького і формування його політичної програми (1648 – серпень 1649 рр.). – Львів, 1993.
178. Федорук Я. О. Міжнародна дипломатія і політика України 1654-1657. – Ч. I: 1654 рік. – Львів, 1996.
179. Федорук Я. Універсали та листи Богдана Хмельницького (11 доп.) // Україна модерна. – Львів, 1996. – Ч. 1. – С. 135–145.
180. Ханенко М. Діаріуш, або журнал... // Київ. старовина. – 1993. – № 6; 1994. – № 1.
181. Харишин М.В. Історія підпорядкування Української Православної церкви Московському патріархату. – К., 1995.
182. Хегман Б. Пилип Орлик у Швеції (1716–1719 рр.) // Укр. іст. журн. – 1996. – № 3.
183. Хижняк З. І. Києво-Могилянська академія. – К., 1981.
184. Храбан Г. Ю. Спалах гніву народного. Антифеодальне, народно-визвольне постання на Правобережній Україні у 1768–1769 рр. – К., 1989.
185. Шевальє П. Історія війни козаків проти Польщі / Пер. з фр. – К., 1993.
186. Шевчук В. Козацька держава: Етюди до історії українського державотворення. – К., 1995.
187. Шерер Ж.-Б. Літопис Малоросії, або козаків-запорожців. – К., 1994.
188. Шледер Й. Г. Театр Європи // Жовтень. – 1985. – № 7. – С. 83–91.
189. Яворницький Д.І. Іван Дмитрович Сірко, славний кошовий отаман війська запорізьких низових козаків. – Дніпропетровськ, 1990.
190. Яворницький Д.І. Історія запорізьких козаків: У 3 т. – Львів, 1992. – Т. 3.
191. Яковенко Н. Гетьманська Україна під колесами просвітницьких ідеалів // Сучасність. – 1997. – № 9.

192. Яковенко Н. Нарис історії середньовічної та ранньомодерної України. – 2-е вид., переробл. та розшир. – К., 2005.
193. Яковлева Т. Гетьманщина в другій половині 50-х років XVII ст. Причини і початок Руїни. – К., 1998.
194. Яковлева Т. Іван Богун-Федорович // Київ старовина. – 1992. – № 5.
195. Яковлева Т. Іван Виговський: істина та вимисел // Київ. старовина. – 1998. – № 3. – С. 141–159.
196. Яковлева Т. Руїна Гетьманщини: Від Переяславської ради-2 до Андрусівської угоди (1659–1667 рр.). – К., 2003.
197. Ярова Г. Герб Пилипа Орлика // Неопалима купина: Народознавство. Історія. Архіви. – 1993. – № 1.
198. Sysyn F. E. Between Poland and Ukraine: The Dilemma of Adam Kysil, 1600–1653. – Cambridge, Mass., 1985.
199. The Diariusz podrożny of Pylyp Orlyk (1720–1726) // Гарвардська бібліотека давнього письменства. Корпус текстів. Т. V. – Cambridge, Mass., 1989.
200. The Diariusz podrożny of Pylyp Orlyk (1727–1731) // Гарвардська бібліотека давнього письменства. Корпус текстів. – Т. VI. – Cambridge, Mass., 1988.